

Justitiedepartementet
Grundlagsenheten
(Ju2023/00712)

Slutbetänkandet Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende (SOU 2023:12)

Inledning

Domarnämnden är en statlig myndighet som har till främsta uppgift att lämna förslag till regeringen i ärenden om utnämning av ordinarie domare eller hyresråd. Nämnden ska också bedriva ett aktivt och långsiktigt arbete för att tillgodose rekryteringsbehovet av ordinarie domare. Slutbetänkandet har granskats med utgångspunkt i dessa uppgifter.

Domarnämndens synpunkter på slutbetänkandet

Domarnämnden har valt att yttra sig särskilt endast i de frågor som har koppling till nämndens verksamhet. I slutbetänkandet lämnas, huvudsakligen i avsnitt 12, ett antal förslag som gäller utnämning av ordinarie domare som ett led i att stärka skyddet för domstolarnas och domarnas oberoende. Efter granskning av dessa förslag har nämnden funnit skäl att framföra följande synpunkter och kommentarer. I övrigt har nämnden inga invändningar mot förslagen.

Domarnämndens sammansättning m.m.

Domarnämnden noterar att de förslagna bestämmelserna om nämndens sammansättning i huvudsak överensstämmer med nämndens nuvarande sammansättning. Det finns skäl att understryka vikten av att Domarnämnden även fortsättningsvis har en bred sammansättning, såväl i fråga om ledamöternas och ersättarnas kompetens och erfarenheter, som att de ledamöter och ersättare som är ordinarie domare är anställda på domstolar som är geografiskt spridda över landet.

Att nämnden har denna breda sammansättning och förankring runt om i landet är av mycket stor betydelse för kvaliteten i nämndens arbete och för nämndens legitimitet. Domarnämnden ställer sig därför positiv till de föreslagna bestämmelserna om dess sammansättning i 4 kap. 2 § i förslaget till lag om domstolar och domare.

I kommitténs överväganden (s. 386 i slutbetänkandet) anges att de personliga ersättarna i Domarnämnden ska ha motsvarande kompetens som de ordinarie ledamöterna. Domarnämnden noterar att detta inte framgår uttryckligen av 4 kap. 2 § i förslaget till lag om domstolar och domare, där det endast anges att det för varje ledamot ska finnas en personlig ersättare. Däremot framgår det av 4 kap. 4 § i samma lag att förslag på såväl ordinarie ledamöter som ersättare ska inhämtas från angivna domstolar. Domarnämnden ställer sig positiv till att de personliga ersättarna i Domarnämnden ska ha motsvarande kompetens som de ordinarie ledamöterna och anser att detta bör framgå tydligare av lagtexten.

När det gäller antalet ordinarie ledamöter och personliga ersättare, vilket i slutbetänkandet föreslås vara nio liksom i dag, vill Domarnämnden framhålla följande. I ärenden avseende befordrade domaranställningar genomför Domarnämnden intervjuer. Intervjuerna hålls av en ledamot eller en ersättare i nämnden. Under de senaste två åren har antalet ärenden hos Domarnämnden avseende befordrade domaranställningar ökat markant. Under perioder med ett högt inflöde av ärenden avseende befordrade anställningar har det varit svårt att täcka behovet av ledamöter eller ersättare som kan intervjua kandidaterna i ärendena. Detta förhållande har i Domarnämndens verksamhetsplan för 2023 angetts som en riskfaktor som kan påverka nämndens verksamhet. För det fall antalet ärenden avseende befordrade domaranställningar fortsätter att öka kan det uppkomma behov av fler ledamöter och ersättare i Domarnämnden som kan hålla intervjuer för Domarnämndens räkning.

Domstolsstyrelsens deltagande vid Domarnämndens sammanträden i vissa fall

I slutbetänkandet föreslås när det gäller ärenden som avser utnämning av en chef för en domstol att en företrädare för Domstolsstyrelsen ska få närvara och yttra sig vid Domarnämndens sammanträden (4 kap. 10 § förslaget till lag om domstolar och domare). Företrädare för Domstolsverket har i dagsläget motsvarande rätt att närvara och yttra sig vid Domarnämndens sammanträden (8 § lagen [2010:1390] om utnämning av ordinarie domare). Som den nuvarande och den föreslagna regleringen är utformad gäller Domstolsverkets respektive Domstolsstyrelsens rätt att närvara och yttra sig även i ärenden som avser utnämning av chefen i Arbetsdomstolen respektive Försvars-

underrättelsesdomstolen, som inte ingår i Sveriges Domstolar och som därmed ligger utanför Domstolsverkets respektive Domstolsstyrelsens ansvarsområde. Frågan är om detta har varit avsikten vid införandet av den ursprungliga regleringen. Det bör därför klargöras om Domstolsstyrelsens rätt att närvara och yttra sig ska gälla även i ärenden som avser utnämning av chefer för de domstolar som inte är en del av Sveriges Domstolar.

Regleringen av chefskap över domare och tillfälligt chefskap

I slutbetänkandet föreslås att det ska regleras i lag att chefskap över ordinarie domare i en hovrätt eller en kammarrätt får utövas endast av domstolschefen eller en lagman i den domstol där domaren är anställd, och i en tingsrätt eller en förvaltningsrätt endast av domstolschefen eller en chefsrådmann i den domstol där domaren är anställd (3 kap. 3 § förslaget till lag om domstolar och domare). Motsvarande regler finns i dagsläget i förordning (1996:381) med tingsrättsinstruktion, förordning (1996:382) med förvaltningsrättsinstruktion, förordning (1996:379) med hovrättsinstruktion och förordning (1996:380) med kammarrättsinstruktion.

I nämnda förordningar finns även bestämmelser om tillfälligt chefskap, dvs. vikariat för chefsdomare. I slutbetänkandet föreslås inte att dessa bestämmelser ska överföras till lag. Av 3 kap. 3 § i förslaget till lag om domstolar och domare framgår inte heller att chefskap över ordinarie domare även ska kunna utövas av den som enligt nämnda förordningar har förordnats att tillfälligt tjänstgöra som chefsdomare. Detta kommer att leda till att ordinarie domare som inte har utnämnts till chefsdomare inte kommer att kunna utöva chefskap över ordinarie domare genom att förordnas att tillfälligt tjänstgöra som chefsdomare, t.ex. vid ett vikariat. Denna fråga behandlas inte i slutbetänkandet. Domarnämnden anser att det bör klargöras om ordinarie domare som inte har utnämnts till chefsdomare ska kunna utöva chefskap över ordinarie domare genom att förordnas att tillfälligt tjänstgöra som chefsdomare. Nämnden konstaterar att detta i dagsläget inte är ovanligt.

Detta yttrande har beslutats av Domarnämndens ledamöter Monica Dahlbom (ordförande), Jan-Mikael Bexhed, Susanne Eberstein (tillägg), Monica Felding, Nicklas Lagrell och Nina Stubbe. Yttrandet har föredragits av Oskar Nyqvist.

Monica Dahlbom

Oskar Nyqvist

Särskilt yttrande

Ledamoten Susanne Eberstein tillägger för egen del följande.

Enligt min uppfattning bör 4 kap. 10 § i förslaget till lag om domstolar och domare ha den innebörden att en företrädare för Domstolsstyrelsen ska närvara och ha rätt att yttra sig vid Domarnämndens sammanträden i samtliga utnämningsärenden. Jag anser att det är en brist att Domstolsverket, enligt vad som följer av den nuvarande regleringen (8 § lagen om utnämning av ordinarie domare), endast har rätt att närvara och yttra sig vid nämndens sammanträden i ärenden om utnämning av chef för en domstol.